

Paweł ŁABUZ*

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA W ŚWIECIE POLSKIEGO PRAWODAWSTWA

Streszczenie

W artykule przedstawiono regulacje prawne przestępczości zorganizowanej w świetle funkcjonowania istniejących unormowań prawnych i orzecznictwa w Polsce. Zaprezentowano również szczegółową analizę prawnodogmatyczną przestępczości zorganizowanej pozwalającą na szerszą interpretację opisywanych regulacji prawnych.

Słowa kluczowe: przestępczość zorganizowana, organizacja przestępcza, związek przestępczy, grupa przestępcza

Wstęp

Z punktu widzenia ogólnej teorii systemów przestępczość, a zwłaszcza przestępczość zorganizowaną, należy zaliczyć do czynników entropijnych w społeczności ludzkiej, a to znaczy do takich czynników, które wprowadzają chaos. Naruszają bowiem równowagę systemów społecznych i często w wysokim stopniu zakłócają ich spójność, przyczyniają się do destabilizacji, działają wbrew łaadowi społecznemu i to zarówno pod względem gospodarczym, prawnym, jak i moralnym¹.

W polskim kodeksie karnym z 1997 roku nie znajdziemy definicji zjawiska przestępczości zorganizowanej. Przestępczość zorganizowana, jako zjawisko kryminologiczne i przekraczające znamiona konkretnego przestępstwa, pozostaje w prawie polskim zjawiskiem niezdefiniowanym². Jednak w art. 258 § 1 k.k. stypizowano przestępstwo polegające na udziale w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnianie przestępstw. Przewidziano również typy

* Dr Paweł Łabuz, funkcjonariusz Komendy Głównej Policji.

¹A. Krukowski, *Problemy zapobiegania przestępczości*, Warszawa 1982, s. 37- 38.

² P. Bortkiewicz, *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego*, [w:] *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, (red.) E. W. Pływaczewski, Zakamycze 2005, s. 152.

kwalifikowane tego przestępstwa, jeżeli grupa lub związek ma charakter zbrojny (art. 258§ 2 k.k.) oraz zakładanie lub kierowanie grupą albo związkiem mającym na celu popełnianie przestępstw (art. 258 § 3 k.k.). Można w tym miejscu wspomnieć kodeks karny z 1932 r., który przewidywał odpowiedzialność za branie udziału w związku tajnym, w związku przestępczym i zbrojnym (art. 165 – 167 k.k.). Podobnie kodeks karny z 1969 r. (do noweli z dnia 12 lipca 1995 r.) penalizował tylko udział w związku mającym na celu przestępstwo oraz w związku zbrojnym (art. 276 k.k.). Nie była więc przewidziana odpowiedzialność karna za udział w grupie przestępczej³.

Ważnym elementem artykułu 258 kodeksu karnego jest pełne wyjaśnienie znaczenia dwóch pojęć użytych przez ustawodawcę w dyspozycji tej normy prawnej jakim są; *związek przestępczy* oraz *zorganizowana grupa przestępcza*.

Związek przestępczy jest trwałym zespołem ludzi (co najmniej 3 osoby), ma charakter zorganizowany, a zatem funkcjonują w nim zasady naboru nowych członków, dyscypliny, a także ustalony zakres kompetencji związany z programem działania związku. Zdaniem K. Kality⁴, związek przestępczy to organizacja oparta na trwałych podstawach, obliczona na dłuższe istnienie, mająca określone kierownictwo, porządek wewnętrzny, więź i dyscyplinę organizacyjną. Do znamion strony przedmiotowej związku zalicza się: porozumienie, ustrój, formy organizacyjne, udział, natomiast do znamion strony podmiotowej – winę umyślną w postaci zamiaru bezpośredniego (art. 9 § 1 k.k.).

Zorganizowana grupa przestępcza to zespół co najmniej 3 osób, ale zorganizowany w formie luźniejszej niż związek. Istotne jest, aby struktura zorganizowanej grupy była czymś więcej niż porozumieniem z inną osobą w celu popełnienia przestępstwa (art. 16 § 1 k.k.). Dlatego można stwierdzić, że zorganizowana grupa przestępcza stanowi *sui generis* postać pośrednią między współsprawstwem, a związkiem przestępczym. Zdaniem A. Kafarskiego⁵, istotnym elementem

³ R. Rogalski, *Zorganizowana przestępczość – zarys problematyki*, Warszawa 2008, s. 242.

⁴ Wypowiedź K. Kality zacytowana w artykule M. Bryły, *Porozumienie, zorganizowana grupa...*, op. cit., s. 36.; zob. S. Frankowski, *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970.

⁵ A. Kafarski, Glosa do wyroku SN z dnia 12 sierpnia 1959 r., sygn. Akt III K520/59, „Państwo i Prawo”, z. 8-9, 1960, s. 471-473.

zorganizowanej grupy przestępczej jest zмова, której cel polega na umożliwieniu popełnienia przestępstwa, którego dokonanie przekraczałoby możliwości jednej osoby albo przynajmniej na ułatwieniu w znacznym stopniu jego dokonania lub na zmniejszeniu ryzyka ujawnienia przestępstwa⁶.

W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że związkiem przestępczym jest mające na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstw ugrupowanie co najmniej trzech osób, charakteryzujące się względnie trwałą strukturą organizacyjną, ustalonymi zasadami członkostwa i dyscypliny, określającymi także skutki niewykonywania poleceń kierownictwa (por. wyr. SA w Katowicach z 14 października 1999 r., II Aka 221/99, Orz. Prok. I Pr. 2000, nr 6). Zorganizowana grupa przestępcza jest ugrupowaniem co najmniej trzech osób, mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstw, które nie musi posiadać trwałej rozwiniętej struktury oraz długofalowego programu działania jak związek przestępczy, jednakże charakteryzuje się elementami zorganizowania, w tym określonym podziałem ról i ustalonym kierownictwem (por. wyr. SA w Łodzi z 9 października 2000 r., II Aka 90/00, Biul. Prok. Apel. 2001, nr 11 oraz wyr. SA w Krakowie z 7 grudnia 2000 r., II Aka 184/00, KZS 2001, nr 1⁷).

1. Interpretacja prawna art. 258 § 1 kodeksu karnego – branie udziału w zorganizowanej grupie lub związku

Udział w związku przestępczym jest problemem, który powinno się rozważać także na płaszczyźnie konstytucyjnego prawa obywateli do zrzeszania się. Jak uznał Sąd Najwyższy, karalność udziału w takiej strukturze „znajduje uzasadnienie w tym, że państwo respektując prawo obywateli do zrzeszania się, musi zastrzec sobie kontrolę nad istnieniem, celem i działalnością zrzeszeń”. Pogląd ten o tyle stracił na znaczeniu, że zgodnie z obecnym kodeksem nie jest przestępstwem udział w związku tajnym, dopóki jego cel jest legalny. To samo dotyczy zorganizowanych grup⁸.

⁶ R. Rogalski, *Zorganizowana przestępczość – zarys problematyki*, Warszawa 2008, s. 243.

⁷ M. Andrzej, *Komentarz do art. 258 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), [w:] A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX, 2007, wyd. IV.

⁸ M. Klepner, *Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa orzecznictwa*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok IV 2000, z. 2, Kraków 2000, s. 54.

Do właściwego zastosowania art. 258 k.k. penalizującego branie udziału w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa niezbędne jest wyjaśnienie treści znamienia „brania udziału”. Potrzebne jest to do określenia kręgu osób, którym można postawić zarzut z art. 258 k.k.⁹ Dyspozycja tego artykułu przede wszystkim określa udział osoby jako członka zorganizowanej grupy przestępczej.

Czynem zabronionym z art. 258 k.k. jest samo uczestnictwo w organizacjach, których celem jest popełnianie przestępstw¹⁰. Zachodzi tutaj tzw. przestępstwo trwałe, czyli polegające na utrzymywaniu się pewnego stanu rzeczy¹¹.

Udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym stanowi *delictum sui generis* i dlatego też omawiany przepis penalizuje jedynie sam udział w nielegalnej organizacji i nie pochłania odpowiedzialności za konkretne czyny przestępcze popełnione przez jego członków. Sprawca – uczestnik związku albo zorganizowanej grupy odpowiada niezależnie od tego, czy w ramach związku popełnił przestępstwo, dla realizacji którego związek powstał, czy też nie. Z drugiej zaś strony uczestnik grupy nie powinien odpowiadać za wszystkie przestępstwa popełnione w tych formach organizacyjnych, lecz tylko za te, w których brał udział (Por. K. Laskowska: *Teoretyczne i praktyczne podstawy...*, op. cit.). Taki kierunek interpretacyjny przyjmują także sądy powszechne. Przykładowo Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 26 listopada 2008 r., w sprawie II AKa 168/08, stwierdził, że do wypełnienia znamion przestępstwa z art. 258 § 1 k.k. wystarczające jest samo stwierdzenie przynależności, nawet bez konieczności wykazania popełnienia w ramach tej grupy jakichkolwiek czynów zabronionych. Dla odpowiedzialności karnej nie robi różnicy, czy udział w grupie jest czynny czy bierny.

⁹ B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, Prokuratura i Prawo 3, 2008, s. 68.

¹⁰ R. Rogalski, *Zorganizowana przestępczość – zarys problematyki*, Warszawa 2008, s. 243.

¹¹ Przestępstwo trwałe nie kończy się przez jednorazowe zachowanie sprawcy, lecz trwa przez pewien czas, tj. rozciąga się on na okres od zapoczątkowania takiego stanu do jego zakończenia (w tym przypadku od chwili wstąpienia do grupy lub związku, aż do momentu wystąpienia). Ma to znaczenie z punktu widzenia przedawnienia, ścigania, wyrokowania, których termin zaczyna biec od zakończenia przestępstwa, a także w sytuacji zmiany ustawy karnej oraz przy stosowaniu ustaw amnestyjnych i abolicyjnych mających zastosowanie do czynów popełnionych przed pewną datą.

Według poglądów judykatury uczestniczenie w zorganizowanych strukturach przestępczych wiąże się ze specyficzną postacią relacji i wzajemnych powiązań oraz zależności pomiędzy uczestnikami tego typu form działalności przestępczej. Cechą każdej grupy przestępczej, zresztą statuującą jej byt jest między innymi hierarchiczne podporządkowanie, określenie ścisłych zasad rządzących jej funkcjonowaniem (por. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach w sprawie II AKz 592/09 z dnia 9 września 2009 r.) Jednocześnie sądy powszechne wskazują, że istnienie grupy, o której mowa w art. 258 k.k. nie wymaga specjalnej wewnętrznej struktury. Niemniej jednak przepis art. 258 § 1 k.k. jest na tyle jednoznaczny w swej wymowie, że nie pozwala penalizować przynależności do każdej grupy osób połączonych celem popełnienia przestępstwa. Karalny jest udział tylko w takiej grupie przestępczej, której struktura cechuje się wymaganym przez kodeks karny zorganizowaniem. Progiem karalnego zorganizowania grupy przestępczej będzie istnienie między jej członkami chociażby niewysokiego, ale widocznego stopnia powiązań organizacyjnych i hierarchicznych. W ukształtowanym i utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych przyjmuje się, że przejawem tego rodzaju powiązań jest istnienie wyodrębnionego ośrodka decyzyjnego (przywództwa), skoordynowany sposób działania, w miarę stabilny podział zadań i funkcji wewnątrz grupy, pewna trwałość, planowanie przestępstw, zabezpieczanie potrzeb grupy (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach w sprawie II AKa 150/09 z dnia 16 lipca 2009 r.)¹².

Podsumowując całość zagadnienia wyjaśniającego art. 258 § 1 kodeksu karnego, teoretycznie można wskazać następujące możliwości rozumienia „brania udziału w zorganizowanej grupie lub związku”¹³.

¹² P. Kuzior, *Środki służące zwalczaniu przestępczości zorganizowanej w polskim kodeksie karnym*, - <http://przestepczoscorganizowana.pl>

¹³ O. Górniok [w:] O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks...*, s. 304. O. Górniok stwierdza, że „grupę od związku różni niższy stopień zorganizowania lub mniejsze nasycenie elementami organizacji”.

Ze względu na formę „brania udziału”:

- udział bierny - w tym wypadku do postawienia sprawcy zarzutu z art. 258 k.k. wystarczające będzie udowodnienie wyrażenia zgody na wzięcie udziału w grupie lub związku, bez jakiegokolwiek dalszej aktywności sprawcy,
- udział czynny, przy czym teoretycznie można by postawić następujące wymagania do jego stwierdzenia:
 - popełnienie przynajmniej jednego przestępstwa w ramach zorganizowanej grupy lub związku;
 - aktywność w postaci pomocnictwa do przestępstwa popełnionego przez grupę lub związek;
 - wykonywania jakichś innych czynności poza wyrażeniem zgody na wzięcie udziału w grupie lub związku (nie będące jednak pomocnictwem do żadnego przestępstwa).

Ze względu na zasięg tego udziału:

- kierunek wąski, utożsamiający „branie udziału” z członkowstwem w grupie lub związku (zasięgiem pojęcia „brania udziału” będą objęci tylko członkowie grupy/związku *sesnu stricte*; w tej sytuacji członkom grupy/związku można postawić zarzut z art. 258 § 1 k.k., a osobom pomagającym grupie lub związkowi zarzut pomocnictwa do tego przestępstwa),
- kierunek szeroki, ujmujący „branie udziału” jako członkowstwo w grupie lub związku oraz wykonywanie czynności wypełniających w normalnych warunkach treść pomocnictwa,
- kierunek pośredni wymagający brania pod uwagę okoliczności konkretnego przypadku przy ustaleniu, czy mamy do czynienia z udziałem w grupie lub związku, czy pomocnictwem do tego udziału.

Odnosząc się do możliwości biernego udziału w grupie lub związku, należy stwierdzić, że specyfika przestępstwa polegającego na „braniu udziału” w grupie przestępczej nie wymaga, by sprawca osobiście przedsięwziął czynności zmierzające do popełnienia zamierzonego przestępstwa. Wystarczy, że pozostaje on w strukturze organizacyjnej grupy lub związku, że spełnia w nim jakieś pomocnicze chociażby czynności lub nawet ich nie spełnia, a zachowuje gotowość do ich

spełnienia w razie potrzeby. Co więcej, nie musi wykonywać żadnych czynności, tylko być gotów do ich spełnienia w razie potrzeby¹⁴. Odpowiedzialność za udział w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym opiera się na przynależności, niezależnie od pełnionych funkcji przepis art. 258 k.k. nie wymaga, aby udział był „czynny”; wystarcza świadoma przynależność do zorganizowanej grupy przestępczej, z którą wiąże się poddanie panującej w niej dyscyplinie i gotowość do uczestniczenia w prowadzonej działalności przestępczej. Trafnie SA w Krakowie stwierdził, iż wypełnia znamiona przynależności do zorganizowanej grupy przestępczej samo przystąpienie do niej i pozostawanie w jej strukturze, choćby bez pełnienia w niej funkcji czy wykonywania zadań¹⁵. Wypełnia znamiona tego przestępstwa sama bierna przynależność gotowość sprawcy do spełniania zadań służących tej grupie, której świadomość istnienia ma sprawca bez popełnienia jakichkolwiek innych czynów zabronionych¹⁶. Wystarcza ustalenie samego udziału, choćby sprawca żadnej działalności jako uczestnik nie rozwiniął¹⁷.

2. Interpretacja prawna art. 258 § 2 kodeksu karnego – charakter zbrojny

Zbrojny charakter przestępczości zorganizowanej jest jednocześnie elementem kwalifikującym art. 258 k.k. w § 2, który zarazem określa sposób działania grupy lub związku. Precyzuje on surowszą odpowiedzialność za przynależność do zorganizowanej grupy przestępczej o charakterze zbrojnym bądź terrorystycznym. Znamię to oznacza, że w swojej działalności przestępczej grupa albo związek już używa broni bądź zakłada jej użycie w przyszłości i w tym celu gromadzi lub posiada broń. Znamię przestępstwa spełnione będzie również wtedy, gdy grupa lub związek popełniły już przestępstwo, ale bez użycia broni,

¹⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 27 września 2001 r., II Aka 150/01, Prokuratura i Prawo 2002, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7-8, poz. 30; także wyrok SA w Katowicach z dnia 16 grudnia 2004 r., Aka 223/04, KZS 2005, nr 7-8, poz. 121, Lex Omega.

¹⁵ Wyrok SA w Krakowie z dnia 2 listopada 2004 r., II Aka 119/04, KZS 2005, nr 3 poz. 24, Lex Omega.

¹⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 28 października 2004 r., II KK 67/04 LEX nr 141305; również wyrok SA z dnia 19 grudnia 2003 r., II Aka 257/03, KZS 2004, nr 4, poz. 41, Lex Omega.

¹⁷ B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo 3”, 2008, s. 69-70.

mimo że nią w celu przestępczym dysponowały. Użycie jej nie było jednak w danym wypadku konieczne (np. napad na samotnie mieszkającego staruszka, będącego znanym kolekcjonerem sztuki). Dla bytu przestępstwa kwalifikowanego wystarczające jest, że nawet jeżeli grupa lub związek nie jest cały czas w posiadaniu broni, ma możliwość dysponowania nią w chwili popełniania przestępstw. Nie spełnia znamion typu kwalifikowanego z § 2 sytuacja, gdy jeden lub nawet kilku członków grupy lub związku posiada indywidualnie broń, ale bez wiedzy pozostałych uczestników grupy lub związku o tym, że broń ta będzie lub jest wykorzystywana na potrzeby wspólnej działalności¹⁸. Dla przyjęcia natomiast, że sprawca bierze udział w grupie przestępczej o charakterze zbrojnym nie jest wymagane, by posiadał broń osobiście lub by stykał się z nią w jakikolwiek sposób, wystarczy, że inni uczestnicy związku działają z bronią, a sprawca ma tego świadomość i to akceptuje¹⁹. Zbrojny charakter związku lub grupy, jako okoliczność kwalifikująca w § 2, wynika z występowania łącznie dwóch elementów. Pierwszy z nich polega na objęciu celami związku lub grupy, podejmowaniu aktywności przestępczej przy użyciu broni drugi wynika z samego faktu jej posiadania przez członków²⁰.

Ustawodawca przewiduje możliwość występowania grup lub związków terrorystycznych. Te pojęcia opierają się o „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”, do których definicja legalna²¹ zalicza te przestępstwa, których górna granica zagrożenia karą wynosi co najmniej 5 lat pozbawienia wolności, a popełnione są w celu poważnego zastraszenia wielu osób, zmuszenia organu władzy publicznej RP lub innego państwa lub organu organizacji międzynarodowej do podjęcia określonych czynności, lub wywołanie, ewentualnie groźba wywołania poważnych zakłóceń w nastroju lub gospodarce RP, innego państwa lub organizacji międzynarodowej. Z tytułu takich przestępstw nie będą ponosić odpowiedzialności ci członkowie, którzy nie byli świadomi celów terrorystycznych grupy lub związku²². Trudne może wydawać się

¹⁸ Komentarz do art. 258 kodeksu karnego (Dz.U.97.88.553), [w:] A. Barczak – Oplustil, G. Bogdan, Z. Cwiągalski, *Kodeks karny*.

¹⁹ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 września 2001 r., sygn. II Aka 150/01, Prokuratura i Prawo 2002, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7-8, poz. 30.

²⁰ J. Skała, *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego (część 2)*, Prokuratura i Prawo 9, 2004, s.74.

²¹ Zawarta w art. 115 pkt 20 obowiązującego kodeksu karnego.

²² A. Miczkowska, *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, Zeszyty Studenckie, Wrocław 2009, s. 132.

określenie „nieświadomości” członka grupy lub związku, może warto byłoby się pokusić o nie podleganie karze zgodnie z dyspozycją artykułu 259 k.k.

Natomiast jak wiadomo powołany przepis znajduje zastosowanie w dwóch stanach faktycznych. Po pierwsze, w razie rezygnacji z członkostwa w nielegalnej organizacji i doniesienia o niej władzy, ale również wówczas, gdy sprawca nie przerywając przynależności do grupy lub związku, zapewni ochronę dobra prawnego przez uniemożliwienie popełnienia zamierzonego przestępstwa. Warunkiem w obu sytuacjach jest dobrowolność zachowania²³.

Wykładnia znamienia „zbrojnego charakteru” wymaga wyjaśnienia, o jaki rodzaj broni może chodzić. Wydaje się, że odniesienie przepisu art. 258 § 2 wyłącznie do broni wojskowej bądź palnej byłoby zbyt wąskim zawężeniem jego oddziaływania. Należy zgodzić się z poglądem, że posiadanie przez ugrupowanie przestępcze broni białej, szabel, bagnetów, sztyletów nie przesądza o nadaniu im zbrojnego charakteru. Nie są to przedmioty szczególnie niebezpieczne, a ich szkodliwość lub ewentualne terroryzujące oddziaływanie na świadomość pokrzywdzonych nie jest inne, niż użycie lub demonstrowanie przez sprawców noży kuchennych i ogrodniczych, siekier, prętów metalowych itp. Trafnie tą kwestię określił C. Sońta, twierdząc, że pojęcie broni uznać należy za szersze od pojęcia broni palnej, użytego w art. 286, 210 § 2 i 159 dawnego k.k., lecz jednocześnie węższe od pojęcia niebezpiecznego narzędzia w rozumieniu dwóch ostatnich przepisów²⁴.

3. Interpretacja prawna art. 258 § 3 kodeksu karnego – zakładanie lub kierowanie

Przedmiotowy artykuł z typem kwalifikowanym w § 3 o znamieniu określającym czynność sprawczą polegającą na „zakładaniu” lub „kierowaniu” grupą lub związkiem mającym na celu popełnianie przestępstw. Bardzo często w środowisku organów ścigania podejrzany lub oskarżony o popełnienie przestępstwa z tego artykułu nazywany jest „liderem zorganizowanej grupy przestępczej”.

²³ M. Klepner, *Klauzule bezkarności w polskim prawie karnym*, Palestra 2001, z. 9-10, s. 34.

²⁴ J. Skąła, *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego (część 2)*, „Prokuratura i Prawo” nr 9, 2004, s.75.

Zakładanie to tyle co organizowanie, a więc wyszukiwanie kandydatów, składanie propozycji uczestnictwa, obmyślanie struktury i sposobu działania, ustalenie siedziby, uzgadnianie sposobu komunikowania się, wyłonienie przywódców, gromadzenie narzędzi, wprowadzanie systemu zabezpieczeń. Zakładać grupę lub związek przestępczy może jedna osoba, zaś pozostałe już tylko do niego następnie przystępują, bądź też założycielami może być wiele osób, przy czym każda z nich odpowiada za inny element organizacji, względnie też wykonują całość zadań wspólnie.

Kierowanie polegać będzie na faktycznym sprawowaniu kontroli nad działalnością związku lub grupy, możliwości wydawania poleceń i podejmowania zasadniczych decyzji. Kierowanie może mieć charakter stały lub przejściowy, kolektywny lub jednoosobowy. jeżeli struktura grupy lub związku jest bardziej złożona, odpowiedzialność za „kierowanie” powstaje już wtedy, gdy kierujący odpowiada za prawidłowe funkcjonowanie nawet tylko samodzielnego fragmentu tej struktury, który zdolny jest jednak do odrębnego funkcjonowania. Dla odpowiedzialności nie jest konieczne kierowanie całym związkiem lub grupą przestępczą. Sprawca odpowiada karnie już wtedy kiedy uczestniczy w „zakładaniu”, a nie dopiero wtedy, gdy grupę lub związek „założy”²⁵.

Przywódca zawsze umieszczany był w centrum, jako osoba stawiająca cele, sprawująca nad wszystkim kontrolę i ponosząca za wszystko odpowiedzialność. Podwładni traktowani są jako narzędzia, którymi posługuje się w realizacji swoich celów. Niewiele zmian do teorii przywództwa wprowadziła koncepcja organiczna. Kierownik traktowany był w niej jak „mózg lub głowa” systemu organizacyjnego, podczas gdy pracownicy wykonawczy spełniali role „organów”, zdolnych do skomplikowanych wprawdzie, ale rutynowych działań, podejmowanych w dodatku nie samodzielnie, ale za sprawą koordynujących decyzji przełożonego. Koncepcja ta podkreślała znaczenie „organu sterującego” całością działań organizacji, formułując wytyczne dotyczące szczególnej jego ochrony. Bez organu sterującego, czyli bez przywódcy, organizacja traci bowiem możliwość przetrwania. Zarówno w mechanistycznej, jak i organicznej koncepcji przywództwa

²⁵ *Komentarz do art. 259 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), [w:] A. Barczak-Oplustil, G. Bogdan, Z. Cwiakalski, M. Dąbrowska –Kardas, J. Majewska, J. Raglewski, M. Rodzynkiewicz, M. Szewczyk, A. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna, t. II*, Zakamycze 2006.

zasadnicze znaczenie ma hierarchia władzy organizacyjnej. System hierarchiczny jednoznacznie reguluje relacje między członkami organizacji, sprowadzając je do różnic w zakresie uprawnień decyzyjnych.

Przywódcy organizacji przestępczej przypominają przedsiębiorców. Muszą pokonywać wszelkie trudności, z jakimi borykają się normalni przedsiębiorcy, np. angażować odpowiedni personel i organizować produkcję, transport i dystrybucję towarów. Muszą oceniać np. możliwości zbytu swych produktów, by zabezpieczyć popyt na nielegalne towary (analiza struktury nielegalnego rynku w społeczeństwie). Ponadto muszą zabezpieczyć swoją przestępczą organizację (np. przez utworzenie prywatnej armii) przed próbami rozbicia jej przez wymiar sprawiedliwości. Muszą również osłabić polityczne i ekonomiczne struktury władzy w społeczeństwie za pomocą korupcji²⁶.

Analiza ostatnich przemian w środowiskach przestępczych dowodzi, że osoby kierujące działalnością przestępczą czynią to w sposób pośredni – bez osobistego zaangażowania się w jakiegokolwiek nielegalne przedsięwzięcia. Przywódcy grup nowego typu dystansują się od działalności kryminalnej, która w przeszłości dała im możliwość zaistnienia w grupie i zdobycia środków pozwalających na późniejsze rozszerzenie aktywności przestępczej, wyjście poza granice kraju. Kreują się oni na szanowanych obywateli, swój dobry wizerunek umacniają przez sponsorowanie popularnych imprez i akcji charytatywnych. Jednocześnie z powodzeniem pretendują do udziału w renomowanych organizacjach zrzeszających przedstawicieli świata biznesu, kultury i polityki.

Trafne jest orzeczenie SA w Lublinie, wydane wprawdzie na tle przepisów kodeksu karnego z 1969 r., ale nadal zachowujące aktualność, z 27 stycznia 1998 r., II Akz 34/98, Apel.-Lub. 1998, nr 1, poz. 9, zgodnie którym pojęcie „kierowanie” nie oznacza tylko sytuacji o charakterze statycznym, sprowadzającej się do sprawowania władztwa nad istniejącą strukturą.

Związek można uznać za utworzony z chwilą spełnienia wszystkich warunków koniecznych dla jego bytu. Za założycieli uważa się wszystkich, którzy brali udział w zakładaniu związku tj. zarówno

²⁶ H. J. Schneider, *Przestępczość zorganizowana z perspektywy kryminologii porównawczej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana w Niemczech i w Polsce*, (red.) B. Hołyst, E. Kube, R. Schulte, Warszawa - Łódź - Munster 1996, s. 10-11.

inicjatorów, jak i tych, którzy swoją działalnością organizatorską doprowadzili do jego powstania. Pod pojęciem „doprowadzalności” należy rozumieć więcej niż tylko przyczynić się. Według J. Makarewicza²⁷ założycielem związku jest także ten, kto utworzył nowe ogniwo związane już z istniejącym ugrupowaniem podporządkowane mu – z tym zastrzeżeniem, że musi ono wówczas samodzielnie wyczerpywać znamiona związku. Za organizatorów należy uznać również osoby współdziałające przy powstaniu grupy lub związku, zwłaszcza przy ustalaniu celów, programu działania i wyłonieniu kierownictwa. Funkcje kierowniczą sprawuje nie tylko ten, kto jednoosobowo kieruje związkiem lub grupą, ale także – zależnie od struktury organizacyjnej – członek kierownictwa, a także osoby kierujące doniosłymi odcinkami działalności związku lub grupy. Sprawca kieruje związkiem, jeśli wydaje wiążące polecenia innym jego członkom. Moc wiążąca tych poleceń nie może wynikać tylko z dobrowolnego podporządkowania się autorytetowi, lecz musi być poparta sankcjami ustalonymi *expressis verbis*, czyli też występującymi w sposób dorozumiany, w ramach zasad działania związku. Nie należy utożsamiać kierowania w powyższym sensie ze sprawstwem kierowniczym, ponieważ te pojęcia się wzajemnie nie pokrywają²⁸.

W przypadku sprawstwa kierowniczego zarysowany model wykładni prowadzi do odczytania znamion typu, w których określone są zachowanie kierującego oraz kierowanego (bezpośredniego wykonawcy). Zachowanie kierującego polega na czynnościach sterowania zachowaniem innej osoby (kierowanego), która bezpośrednio i osobiście wypełnia znamiona typu. Z istoty czynności wykonawczej kierującego wynika, iż musi on posiadać władztwo nad osobą kierowaną i jej zachowaniem, sięgające, jak podkreśla się w polskim piśmiennictwie i orzecznictwie, aż po możliwość odwołania w wybranym przez kierującego momencie akcji przestępnej²⁹. Kierowanie nie musi wyczerpywać znamion sprawstwa kierowniczego.

Szczególnie jest to widoczne na przykładzie grup o bardzo rozbudowanej strukturze wewnętrznej i zakonspirowanym kierownictwie (mafii). Taktyka ich działania zakłada z reguły daleko idące

²⁷ Zob. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 433.

²⁸ K. Laskowska, *Teoretyczne i praktyczne podstawy odpowiedzialności z art. 258 k.k.*, „Prokurator” nr 1, Warszawa 2004.

²⁹ P. Kardas, *Regulacja współdziałania przestępnego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” nr 10, 2002, s. 74-75.

zakonspirowanie osób kierujących, które często nawet nie uczestniczą w popełnianiu poszczególnych przestępstw lub nawet nie decydują o przebiegu działań przestępczych w sposób umożliwiający im sprawstwo kierownicze.

Klasyczna postać dokonanego sprawstwa kierowniczego sprowadza się do wypełnienia czynności kierowania przez kierującego oraz wypełnienia co najmniej przedmiotowych znamion czynu zabronionego przez kierowanego (bezpośredniego wykonawcę). W przypadku osiągnięcia przez zachowanie kierowanego jedynie stadium usiłowania, kierujący odpowiadał będzie za usiłowanie³⁰. Niezależnie od tego, czy podstawą odpowiedzialności będzie stadium dokonania czy usiłowania, w każdym przypadku kierującego uznaje się za sprawcę czynu zabronionego, popełnionego bezpośrednio przez osobę kierowaną, co wyraźnie wskazuje, że mamy tutaj do czynienia z pośrednim popełnieniem przestępstwa³¹.

Wydaje się, że jutrzejszy przywódca będzie miał niewiele wspólnego z tymi, których określa się dzisiaj tym mianem. Niektórzy nazywają go liderem, który nie kieruje bezpośrednio działaniami ludzi, ale raczej pracuje z nimi dla osiągnięcia wspólnych celów, który myśli z ludźmi a nie sam. Przywódca bowiem powinien w przyszłości być przede wszystkim agentem zmiany kulturowej, co zbliża go do nauczyciela, stwarzającego sytuacje, inspirującego, pomagającego podwładnym precyzować cele i zadania, uświadamiającego skutki zmiany kultury, współuczestniczącego w analizie i rozwiązywaniu grupowych i indywidualnych problemów³².

Podsumowanie

Uznać należy, że konstrukcja prawna z art. 258 k.k. zawiera zbyt dużo różnorodnych znamion wymagających interpretacji. Można

³⁰ Należy podkreślić, że usiłowanie sprawstwa kierowniczego będzie miało miejsce także wtedy, gdy bezpośredni wykonawca nie podejmie żadnych czynności zmierzających do wykonania czynu zabronionego, zarazem kierujący podejmie zachowanie stanowiące bezpośrednio zmierzanie do kierowania zachowaniem innej osoby mającym na celu wykonanie czynu zabronionego. Zob. P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie ...*, s. 824 i n.

³¹ P. Kardas, *Regulacja współdziałania przestępczego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” nr 10, 2002, s. 75.

³² S. M. Kania, *Przywództwo w organizacji*, Zeszyty naukowe WSB nr 2, Gdańsk, 2003, s. 123-125.

postulować, by definicja zorganizowanej grupy lub związku przestępczego znalazła się w przepisach kodeksu karnego. Pojęcia te dla lepszego i łatwiejszego ich zrozumienia powinny być uściśnione. Można rozważyć też wprowadzenie w przyszłości karalności przygotowania do przestępstwa udziału w związku lub zorganizowanej grupie. Obecnie bowiem tworzenie grup przestępczych uznawane jest za czynności przygotowawcze do innych przestępstw dokonywanych później przez te grupy. Warto podkreślić też, że fakt wypełnienia ustawowych znamion, związku przestępczego lub zorganizowanej grupy jest bardzo trudny do udowodnienia. Stąd też uczestnicy takich organizacji przestępczych są częściej pociągani do odpowiedzialności za konkretne, udowodnione już im przestępstwa niż za sam udział lub kierowanie ugrupowaniem. „Doskonały” przykład w tym względzie stanowi osądzony w Białymstoku – jednak nadal domniemany – szef zorganizowanej grupy przestępczej Henryk N. pseudonim „Dziad”. Oczywiście same przepisy prawa karnego nie zmniejszą wciąż nasilającego się zjawiska, ale od ich właściwego ujęcia zależy efektywność zwalczania działalności zorganizowanych związków lub grup przestępczych³³.

Akty prawne i orzecznictwo

- [1]. Wyrok SA w Katowicach z dnia 27 września 2001 r., II Aka 150/01, Prokuratura i Prawo, 2002, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7-8, poz. 30.
- [2]. Wyrok SA w Katowicach z dnia 16 grudnia 2004 r., Aka 223/04, KZS 2005, nr 7-8, poz. 121.
- [3]. Wyrok SA w Krakowie z dnia 2 listopada 2004 r., II Aka 119/04, KZS 2005, nr 3 poz. 24.
- [4]. Postanowienie SN z dnia 28 października 2004 r., II KK 67/04 LEX nr 141305.
- [5]. Wyrok SA z dnia 19 grudnia 2003 r., II Aka 257/03, KZS 2004, nr 4, poz. 41.
- [6]. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 września 2001 r., sygn. II Aka 150/01.

³³ K. Laskowska, *Teoretyczne i praktyczne podstawy odpowiedzialności z art. 258 k.k.*, „Prokurator” nr 1, Warszawa 2004.

Literatura

- [1]. Andrzej M., *Komentarz do art. 258 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), [w:] A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX, 2007, wyd. IV.
- [2]. Bortkiewicz. P., *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego*, [w:] *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, (red.) E. W. Pływaczewski, Zakamycze 2005.
- [3]. Bryła M., *Porozumienie, zorganizowana grupa...*, op. cit., s. 36.; zob. S. Frankowski, *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970.
- [4]. Gadecki B., *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, *Prokuratura i Prawo* 3, 2008.
- [5]. Kafarski A., Glosa do wyroku SN z dnia 12 sierpnia 1959 r., sygn. Akt III K520/59, „Państwo i Prawo”, z. 8-9, 1960.
- [6]. Kania S. M., *Przywódstwo w organizacji*, Zeszyty naukowe WSB nr 2, Gdańsk, 2003.
- [7]. Kardas P., *Regulacja współdziałania przestępczego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, *Prokuratura i Prawo* 10, 2002.
- [8]. Klepner M., *Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa i orzecznictwa*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok IV 2000*, z. 2, Kraków 2000.
- [9]. Klepner M., *Klauzule bezkarności w polskim prawie karnym*, *Palestra* 2001, z. 9-10.
- [10]. Krukowski A., *Problemy zapobiegania przestępczości*, Warszawa 1982.
- [11]. Laskowska K., *Teoretyczne i praktyczne podstawy odpowiedzialności z art. 258 k.k.*, „Prokurator” nr 1, Warszawa 2004.
- [12]. Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- [13]. Miczkowska A., *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, Zeszyty Studenckie, Wrocław 2009.

- [14]. Skała J., *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego (część 2)*, Prokuratura i Prawo 9, 2004.
- [15]. Schneider H.J., *Przestępczość zorganizowana z perspektywy kryminologii porównawczej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana w Niemczech i w Polsce*, red. B. Hołyst, E. Kube, R. Schulte, Warszawa – Łódź - Munster 1996.

ORGANISED CRIME IN THE LIGHT OF POLISH LEGISLATION

Summary

The paper presents the regulations of organized crime in the light of current legal regulations and case law in Poland. Detailed legal analysis of organised crime presented in the paper allows for a broader interpretation of legislation.

Key words: *organised crime, criminal organization, association, criminal group*